

■ Andreea MILEA¹

Parcul castelului Bethlen din Sânmiclăuș, județul Alba

DATE ISTORICE ȘI CONTEMPORANE²

■ **Rezumat:** *Articolul prezintă câteva repere din istoria construcțiilor și amenajărilor parcului castelului Bethlen din Sânmiclăuș (județul Alba). Parcul în stil mixt, clasat drept monument istoric în Listele Monumentelor Istorice 2004, 2010, respectiv 2015, a fost creat în secolul al XIX-lea. Descifrabilă parțial în documente iconografice de epocă, amenajarea a fost alterată pe parcursul secolului al XX-lea, din fostele dispuneri aproape nerămânând urme. Articolul descrie principalele elemente construite și amenajate ale ansamblului, relațiile dintre ele și relațiile lor cu așezarea și peisajul înconjurător, așa cum au fost observate de către autoare în vara anului 2006, în încercarea de a schița un inventar sumar al situației amenajării în zilele noastre.*

■ **Cuvinte cheie:** grădină istorică rezidențială, amenajare în stil mixt, secolul XIX

Introducere

■ Pe moșia din Sânmiclăuș, aflată în posesia familiei BETHLEN încă din secolul al XIV-lea (CHIRA, Sânmiclăuș), Miklós BETHLEN³ a ridicat în anii 70 ai secolului al XVII-lea (BIRÓ 1944, 30)⁴, după planuri pe care el însuși le-a realizat, un castel,⁵ situat din punct de vedere stilistic la limita dintre renaștere și baroc (CHIRA, Sânmiclăuș). József BIRÓ amintește

1 Arhitect, dr., lector la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, România.

2 Urmând structura metodologică descrisă în articolul de debut al rubricii *Grădini Istorice*, prezentarea parcului castelului Bethlen din Sânmiclăuș abordează următoarele aspecte, relevante pentru o analiză sistematică a grădinilor istorice rezidențiale transilvănene: date generale despre „proprietari, etape de construcție, stil arhitectural, constructori”; peisaj („formațiuni principale de relief, cursuri de apă, prezența unor elemente dominante”); amplasament („localizare în cadrul așezării, forma generală a sitului, caracterul limitelor”); relief local și dispunerea elementelor majore („topografia sitului, localizarea elementelor majore pe sit: zona de acces, reședința, parcul, alte elemente naturale sau construite”); amenajările de acces („localizarea acceselor – pe proprietate și în reședință – și descrierea amenajărilor aferente”); castelul și relația lui cu amenajările exterioare („descrierea volumelor principale” ale castelului și a „dispozitivelor de legătură cu exteriorul”); respectiv, amenajarea exterioară propriu-zisă („compoziție, dispunerea vegetației, elemente de vegetație, paviment, obiecte ornamentale, construcții ornamentale”). Pentru descrierea detaliată a metodologiei, a se vedea articolul de debut (MILEA 2012).

3 Miklós BETHLEN (1642-1716). Urmează studiile, mai întâi la colegiile din Alba Iulia și Cluj, continuând „în principalele centre de cultură ale lumii protestante europene, la Heidelberg (în 1661), Utrecht și Leyden (în 1663)”. Pe plan politic, a luptat „pentru păstrarea independenței Transilvaniei și drepturile protestanților din Principat” (CHIRA, Sânmiclăuș).

4 Anii 1668-1683 (CHIRA, Sânmiclăuș).

5 Ansamblul castelului Bethlen (AB-II-a-A-00323) sec. XVII-XIX: castelul Bethlen (AB-II-m-A-00323.01) 1668-1673, 1682-1683; grănar (AB-II-m-A-00323.02) sec. XIX; parc (AB-II-m-A-00323.03) sec. XIX (Lista Monumentelor Istorice 2004, 2010, 2015). Sânmiclăuș/Sînmiclăuș (RO), Betlenszentmiklós/Szászsztentmiklós/Oláhsszentmiklós/Szentmiklós (HU) (SZABÓ, Dicționar).

Bethlen Manor House Park in Sânmiclăuș, Alba County

HISTORICAL AND CONTEMPORARY DATA²

■ **Abstract:** *The article presents several landmarks from the history of construction and landscape design of the Bethlen Manor House Park in Sânmiclăuș (Alba County). The mixed style park, listed in the 2004, 2010, respectively 2015 Historic Buildings Lists, was created in the 19th century. Partially decipherable in period iconographic documents, the landscaping was altered during the 20th century, the former elements of which have disappeared almost entirely. The article describes the main built and landscaped elements of the ensemble, the relationships between them and with the settlement and the surrounding landscape, as they were observed by the author in the summer of 2006, in an attempt to sketch a brief inventory of the current state of the site.*

■ **Keywords:** residential historic garden, mixed style landscaping, 19th century

Introduction

■ On the estate in Sânmiclăuș, owned by the BETHLEN family even since the 14th century (CHIRA, Sânmiclăuș), Miklós

1 Architect, PhD, assistant professor at the Technical University of Cluj-Napoca, Romania.

2 Following the methodological structure described in the first article of the *Historical Gardens* column, the presentation of the Bethlen Manor House Park in Sânmiclăuș approaches the following aspects, relevant for a systematic analysis of Transylvanian historical residential gardens: general data on “owners, building stages, architectural style, contractors,”; landscape (“main landforms, watercourses, the presence of dominating elements”); site (“location within the settlement, general shape of the site, limit characteristics”); local relief and the placement of major elements (“site topography, location of the main elements on site: access area, the residence, the park, other natural or built elements”); access and the elements related to it (“access placement – to the property and to the residence – and the descriptions of the related elements”); the manor house and its relationship with the exterior design elements (“description of the residence’s main volumes and the devices for the connection with the exterior”); as well as the actual landscape design (“composition, placement of the vegetation, vegetation elements, pavement, ornamental objects, ornamental constructions”). For a detailed description of the methodology, see the first article (MILEA 2012).

BETHLEN³ raised in the 1670s (BIRÓ 1944, 30)⁴, following plans that he himself had created, a manor house⁵ placed stylistically at the border between Renaissance and Baroque (CHIRA, Sânmiclăuș). József BIRÓ reminds us that BETHLEN wanted knowingly to build for himself in Sânmiclăuș a pleasant secular home, in French style, fenceless, not an austere fortified castle, even if such an open building could have seemed bizarre to his compatriots.⁶

The manor house's configuration is reminiscent of those in Cetatea de Baltă and Ozd, with a central square block, highlighted with towers at the corners. Compared with these, BETHLEN decreased the size of two of the towers and introduced between them, on two levels, superposed loggias (CHIRA, Sânmiclăuș) opening towards the Târnava Mică River. Although this was revolutionary in the context of the local construction of manor houses with closed elevations, the elevation with loggias of the residence in Sânmiclăuș achieved no effect in the time of its construction, its influence being felt only later.⁷ Between 1686 and 1689, the castle receives a fortification (CHIRA, Sânmiclăuș).

In 1765, Baroque elements are added to the building, for whose implementation Franz SCHWEININGER was responsible: shells carved in stone on the Renaissance frames at ground floor level, decorations in plaster under the upper floor's windows, a shell in the gable of the entrance to the manor house, parapet balusters for the loggias (CHIRA, Sânmiclăuș).

In 1856, the manor house passed into the ownership of the BRUKENTHAL family, who renovated the building, transforming it into an agricultural school. In 1918 the estate passed in the property of the state, and during the communist regime, the manor house became part of the

■ Foto 1. Castelul văzut de pe drumul de acces în sat © Andreea MILEA, 2006

■ Photo 1. The manor house seen from the access road to the village © Andreea MILEA, 2006

că BETHLEN dorea cu bună știință să-și construiască la Sânmiclăuș un cămin laic plăcut, în stil francez, neîmprejmuit, și nu o cetate fortificată austeră, chiar dacă o astfel de construcție deschisă ar fi putut să pară bizară compatrioților săi.⁶

Configurația castelului amintește de cele de la Cetatea de Baltă și Ozd, cu corp central de plan pătrat, având colțurile marcate cu turnuri. Față de acestea, BETHLEN micșorează dimensiunile a două dintre turnuri și introduce între ele, pe două caturi, logii suprapuse (CHIRA, Sânmiclăuș), orientate către râul Târnava Mică. Deși revoluționară în contextul construcției locale de castele dotate cu fațade închise, fațada cu logii a castelului din Sânmiclăuș a rămas lipsită de efect în epoca realizării ei, influența sa făcându-se simțită abia mai târziu.⁷ Între 1686-1689, castelul primește o fortificație (CHIRA, Sânmiclăuș).

În 1765, clădirii i se adaugă elemente decorative baroce, de a căror execuție este responsabil Franz SCHWEININGER: scoici sculptate în piatră la ancadramentele renașcentiste de la parter, decorațiuni în tencuială sub ferestrele etajului, scoică în frontonul intrării în castel, baluștri de parapet pentru logii (CHIRA, Sânmiclăuș).

În 1856, domeniul trece în posesia familiei BRUKENTHAL, care renovează castelul, transformându-l în școală agricolă. În 1918, domeniul devine proprietate a statului, iar în timpul regimului comunist castelul devine parte a IAS-ului⁸ Jidvei, similar castelului Bethlen-Haller din Cetatea de Baltă. În prezent, castelul se află în proprietatea privată a unei companii de producătoare de vinuri, nefiind utilizat (CHIRA, Sânmiclăuș).

Peisaj (foto 1)

■ Satul Sânmiclăuș, aparținând comunei Șona, este situat pe Dealurile Târnavei Mici, la valea râului Târnava Mică, ale cărui meandre se desfășoară, pe direcția est-vest, la sud de așezare.

3 Miklós BETHLEN (1642-1716). He studies first at the colleges in Alba-Iulia and Cluj, continuing "in the main cultural centres of the European Protestant world, in Heidelberg (in 1661), Utrecht, and Leyden (in 1663)". On a political level, he fought "for the preservation of the independence of Transylvania and the rights of protestants in the Principality" (CHIRA, Sânmiclăuș). In quotes, free translations from Rumanian.

4 Between 1668 and 1683 (CHIRA, Sânmiclăuș).

5 Bethlen Manor House ensemble (AB-II-a-A-00323) 17th-19th centuries: Bethlen Manor House (AB-II-m-A-00323.01) 1668-1673, 1682-1683; granary (AB-II-m-A-00323.02) 19th century; park (AB-II-m-A-00323.03) 19th century (Lista Monumentelor Istorice 2004, 2010, 2015). Sânmiclăuș/Sinmiclăuș (RO), Betlenszentmiklós/Szászszenmiklós/Oláh-szentmiklós/Szentmiklós (HU) (SZABÓ, Dicționar).

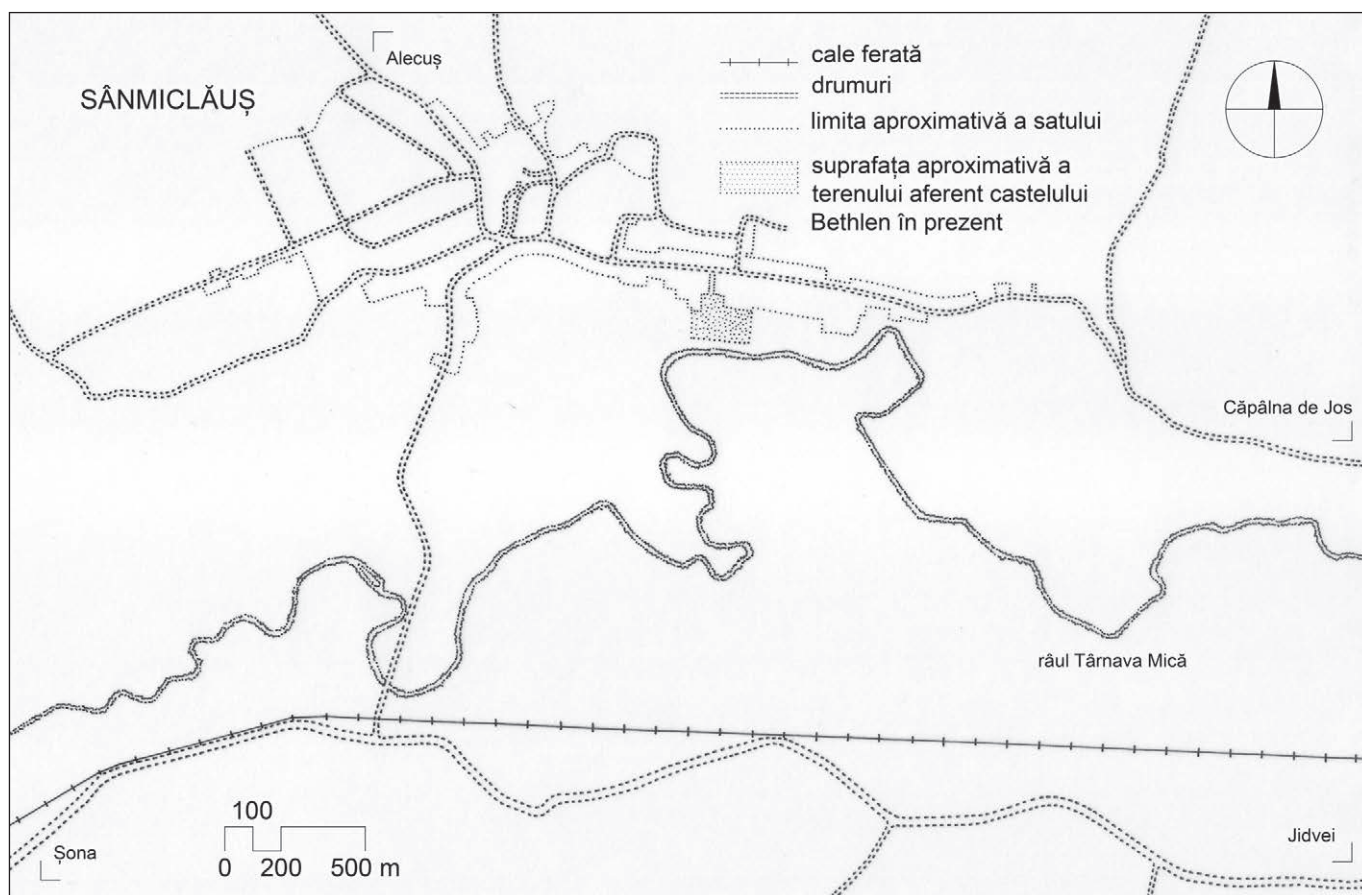
6 "Bethlen már tudatosan kastélyt, világiás, franciás, nyílt, kellemes otthont akart magának építeni Szentmiklóson, nem zord, erődített várát, még akkor is, ha 'e nyílt építésmód hazámfiainak, kik magokat épületeikbe be szókták keríteni s mintegy bezárni, egyelőre különösnek tetszett..." (BIRÓ 1944, 17).

7 "A bethlenszentmiklósi nyílt loggia forradalmi lépés volt a zárt homlokzatú helyi kastélyépítésben; hatása azonban csak később, a gubernium korának művészetében mutatkozott; építése idején, a XVII. század hetvenes éveinek zavaros viszonyai között teljesen hatástalan maradt." (BIRÓ 1944, 30).

6 „Bethlen már tudatosan kastélyt, világiás, franciás, nyílt, kellemes otthont akart magának építeni Szentmiklóson, nem zord, erődített várát, még akkor is, ha »e nyílt építésmód hazámfiainak, kik magokat épületeikbe be szókták keríteni s mintegy bezárni, egyelőre különösnek tetszett...«" (BIRÓ 1944, 17).

7 „A bethlenszentmiklósi nyílt loggia forradalmi lépés volt a zárt homlokzatú helyi kastélyépítésben; hatása azonban csak később, a gubernium korának művészetében mutatkozott; építése idején, a XVII. század hetvenes éveinek zavaros viszonyai között teljesen hatástalan maradt." (BIRÓ 1944, 30).

8 Întreprindere Agricolă de Stat.

■ **Fig. 1.** Reprezentare schematică a satului Sânmiclăuș, cu marcarea suprafeței aproximative, actuale, a parcului castelului Bethlen (scala grafică reprezentată este estimativă) © Andreea MILEA

■ **Figure 1.** Schematic representation of Sânmiclăuș Village, highlighting the current, approximate surface of the Bethlen Manor House Park (the represented graphic scale is estimative) © Andreea MILEA

Amplasament (fig. 1)

■ Satul Sânmiclăuș se dezvoltă cvasi-linear pe direcția est-vest, oarecum în paralel cu mersul general al Târnavei Mici în această zonă. Față de partea centrală a satului – loc de întâlnire a drumurilor venind din diverse direcții –, partea estică a satului este cea definită predominant prin linearitate. Amplasamentul castelului Bethlen se află pe la jumătatea acestei desfășurări lineare, fixat între drumul satului și una din meandrele râului Târnavă Mică, acesta apropiindu-se cel mai mult de sat în acest loc. Forma amplasamentului este neregulată (foto 2), începând din drumul satului cu spațiul linear al aleii de acces și continuând cu suprafața cvasi-rectangulară care cuprinde castelul și urmele parcului; limitele nordică, estică și vestică ale amplasamentului sunt fragmentate, iar sinuozitatea limitei sudice este dictată de parcursul Târnavei Mici. Amplasamentul se învecinează la nord cu drumul satului, dincolo de care se află proprietăți construite și grădini; la vest cu proprietăți construite și grădini; la est cu echipamente agricole și teren neamenajat pe țărmul Târnavei Mici; iar la sud cu Târnavă Mică, dincolo de care se întinde o pădurice.

Structura actuală a satului este recunoscutibilă în hărțile istorice, prezentându-se, după cum e de așteptat, într-o formă mai restrânsă.

Astfel, în prima ridicare topografică militară a Imperiului Habsburgic (1763-1787) (fig. 2) amplasamentul castelului pare să fie foarte aproape de limita estică a satului, depășind oricum zona micilor parcele reziden-

Jidvei IAS⁸, much like the Bethlen-Haller Manor House in Cetatea de Baltă. Currently, the building is in the private ownership of a wine-producing company, not being used (CHIRA, Sânmiclăuș).

Landscape (Photo 1)

■ Sânmiclăuș Village, being under the administration of Șona Commune, is located on the Hills of Târnavă Mică, in the valley of the Târnavă Mică River, whose meanders unfold on an east-west direction, south of the settlement.

Placement (Figure 1)

■ Sânmiclăuș Village unfolds almost linearly on an east-west direction, somewhat parallel with the general course of the Târnavă Mică River in this area. Compared to the central part of the village – meeting point for the roads coming from different directions –, the eastern side of the village is the one defined mostly by linearity. The site of the Bethlen Manor House is around

⁸ Întreprindere Agricolă de Stat – State Agricultural Enterprise. [transl. note]

■ **Foto 2.** Ortophotografia satului Sânmiclăuș (2016). Conturul alb reprezintă amplasamentul ansamblului castelului Bethlen (însemnările grafice și textuale sunt adăugate de către autoare, scala grafică reprezentată este estimativă) © 2016 GoogleEarth, CNES/Astrium, Andreea MILEA

■ **Photo 2.** Sânmiclăuș Village orthophoto (2016). The white contour represents the site of the Bethlen Manor House ensemble (the graphic and textual notes are added by the author, the represented graphic scale is estimative) © 2016 GoogleEarth, CNES/Astrium, Andreea MILEA

the half of this linear development, established between the village road and one of the Târnava Mică River's meanders, which is closest to the village in this particular area. The shape of the site is irregular (Photo 2), starting from the village road with the linear space of the access alley and continuing with the quasi-rectangular surface that contains the manor house and the traces of the park; the northern, eastern, and western limits of the site are fragmented, and the tortuous southern limit is dictated by the course of the Târnava Mică River. The site is bordered to the north by the village road, beyond which there are properties with buildings and gardens; to the west by properties with buildings and gardens; to the east by agricultural equipment and an undeveloped land on the banks of the Târnava Mică River; and to the south by Târnava Mică, beyond which lies a grove.

The current structure of the village is recognisable in the historical maps, being represented, as expected, in a reduced shape.

Thus, in the 1st Military Survey of the Habsburg Empire (1763-1787) (Figure 2) the site of the manor house seems to be very close to the eastern edge of the village, in any case beyond the area of the

țiale. Castelul apare ca fiind împrejmuț de o incintă circulară. La nord de incintă se desfășoară drumul satului, asimilabil cu cel actual. La vest și la sud de incintă apare un drum secundar, neidentificabil în prezent, dincolo de care se desfășoară doar Târnava Mică și suprafețele (nu prea mari) împădurite. La est, pe o mare suprafață rectangulară, este reprezentată o grădină, probabil cu caracter utilitar – grădină de legume sau livadă, după cum ne face să credem tipul de reprezentare, similar reprezentării grădinilor caselor din sat. Remarcăm totodată parcursul Târnavei Mici, diferit în această primă hartă militară față de cel reprezentat în următoarele cartări.

În cea de-a doua ridicare topografică militară a Imperiului Austriac (1806-1869) (fig. 3), satul se extinde spre est, nu foarte mult, iar dispunerile încep să se asemene situației actuale. Incinta castelului dispăre, dar apare reprezentat taluzul care coboară la nivelul Târnavei Mici, al cărei parcurs, de data aceasta, este asemănător celui actual. În dreptul castelului, taluzul este configurat circular, posibilă reminiscență a poziției fostei incinte. Drumul de acces spre castel este de data aceasta clar marcat, printr-o alee dreaptă, pornind din drumul satului, asemănător situației actuale. Dacă spre nord amplasamentul castelului este clar delimitat de parcelele învecinate și de drumul satului, iar spre sud de râul Târnava Mică, spre vest și est limitele amplasamentului sunt neclare.

În ceea ce privește amplasamentul, cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei (1869-1887) (fig. 4) și cartarea Regatului Maghiar (1869-1887) (fig. 5) nu prezintă modificări majore față de situația descrisă anterior.

Relief local și dispunerea elementelor majore

■ Între partea nordică a amplasamentului – din drumul satului, care asigură accesul pe sit – și partea sa sudică – la Târnava Mică –, terenul coboară circa 10 m,⁹ cu o pantă mai lină de-a lungul aleii de acces și în dreptul castelului, respectiv cu o pantă mai pronunțată de la castel până la râu.

Cu excepția primei ridicări topografice militare a Imperiului Habsburgic (fig. 2), care nu prezintă în această zonă formațiuni minore de relief, cartările istorice – a doua și a treia ridicare topografică militară, precum și cartarea Regatului Maghiar (fig. 3-5) – sugerează un relief local asemănător celui actual, semnalând prezența taluzului care coboară la Târnava Mică, chiar dacă forma lui diferă de la o hartă la alta: circular în dreptul castelului, încadrându-l parțial, în cea de-a doua ridicare topografică militară a Imperiului Austriac; linear și în apropierea râului, la vest de castel,

small residential plots. The manor house appears to be surrounded by a circular enclosure. The village road, assimilable to the current one, unfolds north of the enclosure. A secondary road, unidentifiable at present, appears to the west and south of the enclosure, beyond which only the Târnava Mică River and the (not very large) wooded areas are found. To the east, a large rectangular surface represents a garden – probably utilitarian in nature – vegetable garden or orchard, as we believe based on the representation style, similar to the one used for the gardens of the village houses. We also note the course of the Târnava Mică River, different in this 1st military survey from the one represented in the subsequent mappings.

In the 2nd Military Survey of the Austrian Empire (1806-1869) (Figure 3), the

9 Conform măsurătorilor approximate cu ajutorul instrumentelor GoogleEarth pe vederea aeriană a sitului.

- **Fig. 2.** Reprezentarea satului Sânmiclăuș (Bethlen Szent Miklós) în prima ridicare topografică militară a Imperiului Habsburgic (1763-1787). Zona amplasamentului studiat este reprezentată (de către autoare) cu linie albă © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2016
- **Fig. 3.** Reprezentarea satului Sânmiclăuș (Bethlen Sz. Miklós sau Sin Miclausiu) în cea de-a doua ridicare topografică militară a Imperiului Austriac (1806-1869). Zona amplasamentului studiat este reprezentată (de către autoare) cu linie albă © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2016
- **Fig. 4.** Reprezentarea satului Sânmiclăuș (Bethlen Szt. Miklós sau Sin Miclausiu) în cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei (1869-1887). Zona amplasamentului studiat este reprezentată (de către autoare) cu linie albă © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2016
- **Fig. 5.** Reprezentarea satului Sânmiclăuș (Bethlen Szt. Miklós) în cartarea Regatului Maghiar (1869-1887). Zona amplasamentului studiat este reprezentată (de către autoare) cu linie albă © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2016
- **Figure 2.** Representation of Sânmiclăuș Village (Bethlen Szent Miklós) in the 1st Military Survey of the Habsburg Empire (1763-1787). The studied site is represented (by the author) with a white line © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2016
- **Figure 3.** Representation of Sânmiclăuș Village (Bethlen Sz. Miklós or Sin Miclausiu) in the 2nd Military Survey of the Austrian Empire (1806-1869). The studied site is represented (by the author) with a white line © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2016
- **Figure 4.** Representation of Sânmiclăuș Village (Bethlen Szt. Miklós sau Sin Miclausiu) in the 3rd Military Survey of Austro-Hungary (1869-1887). The studied site is represented (by the author) with a white line © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2016
- **Figure 5.** Representation of Sânmiclăuș Village (Bethlen Szt. Miklós) in the Mapping of the Kingdom of Hungary (1869-1887). The studied site is represented (by the author) with a white line © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2016

■ **Fig. 6.** Dispunerea elementelor majore ale ansamblului castelului Bethlen: 1 – acces din drumul satului, 2 – aleea de acces la castel, 3 – rondou plantat, de întoarcere a vehiculelor în dreptul intrării castelului, 4 – castelul Bethlen, 5 – fațada sudică, a logiilor suprapuse, 6 – balcon pe fațada estică, 7 – taluz coborând la nivelul Târnavei Mici, 8 – construcție anexă, 9 – grânarul de secol XIX, 10 – parcul de odinioară (reconstituirea autoarei, suprapusă unei ortofotografii: GoogleEarth 2016; scala grafică reprezentată este estimativă) © Andreea MILEA

■ **Figure 6.** Placement of the major elements of the Bethlen Manor House ensemble: 1 – access from the village road, 2 – access alley to the manor house, 3 – planted round lawn, allowing the vehicles to turn in front of the manor house's entrance, 4 – Bethlen Manor House, 5 – southern elevation, with the superposed loggias, 6 – balcony on the eastern elevation, 7 – embankment descending to the level of the Târnava Mică River, 8 – outbuilding, 9 – 19th century granary, 10 – former park (reconstruction of the author, superimposed over an orthophoto: GoogleEarth 2016; the represented graphic scale is estimative) © Andreea MILEA

village extends eastward, although not to a great extent, and the layouts begin to resemble the current situation. The manor house's enclosure disappears, but the embankment that descends to the level of the Târnava Mică River is shown, the river having now a course that resembles the current one. Next to the manor house, the embankment has a circular outline, a possible reminiscence of the position of the former enclosure. This time the access road to the manor house is clearly highlighted by a straight alley, starting from the village road, similarly to the current situation. If to the north, the site of the manor house is clearly limited by the surrounding plots and by the village road, while to the south by the Târnava Mică River, to the west and east the site's limits are unclear.

Regarding the site, the 3rd Military Survey of Austro-Hungary (1869-1887) (Figure 4) and the Mapping of the Kingdom of Hungary (1869-1887) (Figure 5) do not show major alterations from the situation described above.

respectiv linear și îndepărtat de râu, la est de castel, în cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei; cvasi-rectangular, încadrând castelul, în cartarea Regatului Maghiar.

În prezent, de la accesul pe amplasament, din drumul satului, se succed (fig. 6): aleea de acces la castel, un rondou plantat asigurând întoarcerea vehiculelor în dreptul intrării în castel, castelul și taluzul coborând la nivelul Târnavei Mici. La est de aleea de acces, printre alte construcții utilitare, se înalță clădirea grânarului de secol XIX. În apropierea colțului sud-vestic al castelului se află o construcție de dimensiuni mici, aparent de factură contemporană, alături de care a fost amenajată o terasă betonată. Cele pe care le putem considera la ora actuală drept urme mai consistente ale parcului castelului se desfășoară la sud și est de castel, zonă dominată vizual de valea Târnavei Mici.

Prin comparație cu situația actuală, prima ridicare topografică militară a Imperiului Habsburgic (fig. 2) prezintă, ca elemente majore ale amplasamentului, castelul și incinta sa circulară (în incintă se mai observă trei construcții mici, probabil anexe), iar cartările istorice ulterioare – a doua și a treia ridicare topografică militară, respectiv cartarea Regatului Maghiar (fig. 3-5) – prezintă consecvent succesiunea alee de acces, castel, taluz, râu, în forme asemănătoare celei actuale, pe lângă care, în fiecare reprezentare pot fi urmărite și alte construcții, aparent mici, ale căror dispuneri variază de la o hartă la alta.

Amenajările de acces

■ Accesul la castel este asigurat de o alee care pornește din drumul satului și, perpendiculară pe acesta, se desfășoară pe un traseu rectiliniu, suprapus axului de simetrie al volumului castelului, respectiv al fațadei nordice a acestuia, în dreptul căreia se oprește (fig. 6). Cu excepția primei ridicări topografice militare a Imperiului Habsburgic (1763-1787) (fig. 2) – în care castelul apare a fi fost înconjurat de o incintă circulară, iar amenajările de acces la castel nu se disting – această alee dreaptă de acces apare în toate cartările de care dispunem: cea de-a doua și cea de-a treia ridicare topografică militară (1806-1869, respectiv 1869-1887), precum și cartarea Regatului Maghiar (1869-1887) (fig. 3-5).

În prezent (fig. 6), un prim segment al aleii de acces se caracterizează prin plantări sporadice și legături spre parcelele vecine. Segmentul median se caracterizează prin plantări mai consecvente, în aliniament, pe ambele părți ale aleii. În apropierea castelului, aleea de acces se bifurcă, înconjurând un rondou amenajat și permițând astfel întoarcerea vehiculelor în dreptul intrării de pe fațada nordică a castelului.

Prezența rondoului o remarcăm și într-o fotografie de epocă, dar cu o amenajare diferită față de cea actuală. Astfel, la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea (foto 3), conturul rondoului era subliniat printr-un gard viu scund (posibil de aproximat la circa 1 m).¹⁰ Suprafața relativ mare a rondoului, păstrată astfel și în prezent, pare să fi fost exploatată prin amenajarea unei alei circulare interioare. Două puncte de intrare în spațiul rondoului erau prevăzute diametral opus, pe axul amenajării, prin întreruperea gardului viu. În prim planul imaginii observăm că cel puțin una din aceste intrări era marcată prin dispunerea simetrică, de o parte și de cealaltă a intrării, a câte unei bănci scunde, fără spătar, din piatră. Putem aprecia vizual că lățimea unei astfel de intrări

¹⁰ Buxusul, lemnul cănesc, ca specii folosite local în mod uzual în gardurile vii tunse geometrice, l-ar fi putut alcătui și pe acesta.

Local relief and the placement of major elements

■ Between the northern side of the site – from the village road that ensures access to the site – and its southern side – to the Târnavă Mică River –, the land descends approximately by 10 m,⁹ with a more gentle slope along the access alley and next to the manor house, respectively with a more pronounced slope from the manor house towards the river.

With the exception of the 1st Military Survey of the Habsburg Empire (Figure 2), which does not show minor landforms in this area, the historical mappings – the 2nd and 3rd Military Surveys, as well as the Mapping of the Kingdom of Hungary (Figures 3-5) – suggest a local relief resembling the present one, signalling the presence of the embankment descending to the Târnavă Mică River, even if its shape differs from one map to another: circular near the manor house, partially framing it, in the 2nd Military Survey of the Austrian Empire; linear and close to the river, west of the manor house, respectively linear and far from the river, east of the manor house, in the 3rd Military Survey of Austro-Hungary; quasi-rectangular, framing the manor house, in the Mapping of the Kingdom of Hungary.

⁹ According to the approximate measurements with GoogleEarth tools on the aerial view of the site.

■ **Foto 3.** Fotografie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, prezentând latura nordică a castelului și, în prim plan, amenajarea rondoului cu care aleea de acces la castel se finaliza © Arcanum Adatbázis Kft., 2003

■ **Foto 4.** Fotografie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, prezentând latura sudică, orientată spre Târnavă Mică, a castelului și amenajările parcului în vecinătatea acesteia © Arcanum Adatbázis Kft., 2003

■ **Photo 3.** Photo from the end of the 19th century, beginning of the 20th century, showing the northern side of the manor house and, in the foreground, the design of the round lawn with which the access alley ended © Arcanum Adatbázis Kft., 2003

■ **Photo 4.** Photo from the end of the 19th century, beginning of the 20th century, showing the southern side of the manor house, oriented towards the Târnavă Mică River, and the landscaping elements near it © Arcanum Adatbázis Kft., 2003

Currently, from the access to the site, from the village road, the following can be found (Figure 6): the alley of access to the manor house, a planted round lawn ensuring the turning of the vehicles in front of the manor house's entrance, the residence and the embankment descending to the Târnava Mică River. The 19th century granary is found to the east of the access alley, amongst other utilitarian buildings. Near the south-western corner of the manor house there is a small building, contemporary in appearance, next to which a concrete terrace was placed. The elements that we can currently consider as more consistent traces of the manor house park are found to the south and east of the residence, an area visually dominated by the Târnava Mică River Valley.

In comparison with the current situation, the 1st Military Survey of the Habsburg Empire (Figure 2) presents, as major elements of the site, the manor house and its circular enclosure (within the enclosure we notice three small constructions, probably outbuildings), and the subsequent historical mappings – the 2nd and 3rd Military Surveys, respectively the Mapping of the Kingdom of Hungary (Figures 3-5) – consistently present the sequence of access, residence, embankment, and river, in shapes resembling the current one, besides which, in each representation other buildings can also be seen, apparently with small dimensions, the placements of which vary from one map to another.

Access elements

■ The access to the manor house is ensured by an alley that starts from the village road and, perpendicular to it, unfolds on a rectilinear course, superposed on the symmetry axis of the manor house's volume, respectively of its northern elevation, in front of which it stops (Figure 6). With the exception of the 1st Military Survey of the Habsburg Empire (1763-1787) (Figure 2) – in which the manor house appears to have been surrounded by a circular enclosure and the access elements are not distinguishable – this straight access alley appears in all available mappings: the 2nd and 3rd Military Surveys (1806-1869, respectively 1869-1887), as well as in the Mapping of the Kingdom of Hungary (1869-1887) (Figures 3-5).

Currently (Figure 6), a first segment of the access alley is characterised by sparse plantings and connections to the neighbouring plots. The median segment is characterised by more consistent plantings, in line, on both sides of the alley. Near the manor house, the access alley splits, surrounding a landscaped round lawn and allowing thus for the turning of vehicles in front of the entrance found on the manor house's northern elevation.

The presence of the round lawn is also noticeable in a period photograph, but with a landscaping different from the current one. Thus, at the end of the 19th and beginning of the 20th century (Photo 3), the round lawn's contour was highlighted by a short hedge (with a height possibly to approxi-

■ **Foto 5.** Ilustrată de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, înfățișând loggia de la etajul laturii sudice a castelului, cu perspectiva deschizându-se amplu asupra văii Târnavei Mici © Monumente Uitate

■ **Foto 6.** Ilustrată de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, înfățișând castelul și parcul privite de pe țărmul Târnavei Mici © Biblioteca Centrală Universitară Lucian Blaga, Cluj-Napoca

■ **Photo 5.** Postcard from the end of the 19th century, beginning of the 20th century, showing the loggia from the upper floor of the manor house's southern side, with the view opening on the Târnava Mică Valley © Monumente Uitate

■ **Photo 6.** Postcard from the end of the 19th century, beginning of the 20th century, showing the manor house and the park seen from the banks of the Târnava Mică River © Biblioteca Centrală Universitară Lucian Blaga, Cluj-Napoca

în rondou era de circa 1,20 ÷ 1,50 m, prin urmare era destinată pietonilor. Aleea circulară interioară înconjură la rândul ei un mic rondou, amenajat ornamental cu specii de înălțime mică. Pe lângă acesta, de asemenea în interior, mai putem observa doi brazi, așezați diametral opus, pe o direcție perpendiculară pe axul amenajării. Aleea de acces pare să fie prunduită și ușor înălțată de la nivelul straturilor vegetale, așa încât apa de ploaie să poată fi îndepărtată cu ușurință de pe suprafața de călcare. Remarcăm în această imagine expunerea fațadei nordice a castelului ca și capăt de perspectivă a aleii de acces; vegetația înaltă, arborescentă, se desfășoară doar din dreptul turnurilor de colț ale castelului.

Deși existent, în prezent, rondoul prezintă o amenajare mai puțin elaborată și totodată mai puțin relevantă pentru buna percepție a castelului

de-a lungul traseului de acces (foto 7, 12). Practic, vegetația înaltă care îl populează ascunde aproape în întregime fațada nordică a castelului, care în loc să fie capăt de perspectivă și percepută frontal, este descoperită abia de pe una din bifurcațiile aleii de acces, din lateral. Capătul de perspectivă de-a lungul aleii de acces îl constituie, de data aceasta, vegetația însăși a rondoului. Amenajarea acestuia s-a simplificat: două șiruri concentrice de tuia și aleea pietonală axială sunt cele care o definesc. Totuși, în această formulă, intrarea în rondou pare a-și fi pierdut din sens, întrucât doar traversarea e posibilă, restul spațiului neavând o configurație care să îndemne la parcurgere sau ședere. Aleea de acces, din drumul satului și până la castel, este pavată la ora actuală cu dale mari de beton.

Intrarea în castel este amenajată în axul fațadei nordice. Accesul în turnul colțului nord-estic pare să provină din modificarea unei foste ferestre, forma ancadramentului acesteia fiind încă lizibilă. În prezent, fațada vestică adăpostește de asemenea intrări secundare la nivelul parterului.

Castelul și relația lui cu amenajările exterioare

■ Atât prima cât și cea de-a doua ridicare topografică militară (1763-1787, respectiv 1806-1869) (fig. 2-3) prezintă castelul prin planul său cvasi-pătrat, al cărui centru este decupat,¹¹ și ale cărui patru colțuri sunt marcate prominent. În timp ce prima ridicare topografică militară prezintă și o incintă circulară înconjurând castelul și separându-l astfel de teritoriul din jur, în cea de-a doua hartă militară incinta menționată dispăre, creându-se astfel premisele unei relaționări între castel și vecinătăți.

Cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei, la fel ca și cartarea Regatului Maghiar (ambele din anii 1869-1887) (fig. 4-5), prezintă în mod excepțional¹² castelul sub forma unei elevații simbolice. Prin schematismul lor, niciuna din aceste elevații nu poate avea pretenția de a sugera ceva din realitatea tridimensională a castelului.

11 Deși o astfel de reprezentare ne-ar putea îndemna să credem că a fost vorba de o curte interioară, dimensiunile mici ale construcției nu prea ar fi permis de fapt existența unei astfel de curți.

12 Față de celelalte construcții din așezare, reprezentate cu amprenta lor planimetrică.

■ **Foto 7.** Zona de intrare în castel, văzută de pe aleea de acces, după înconjurarea rondoului plantat © Andreea MILEA, 2006

■ **Photo 7.** Area of access to the manor house, seen from the access alley, after passing the planted round lawn © Andreea MILEA, 2006

mate at 1 m).¹⁰ The relatively large area of the round lawn, preserved to the present, seems to have been utilised by designing an interior circular alley. Two entry points to the round lawn area were placed diametrically opposite, on the landscaping's axis, by discontinuities in the hedge. We notice in the image's foreground that at least one of these entrances was marked by the symmetrical placement, on both sides of the entrance, of short stone benches without backrests. We may appreciate visually that the width of such an entrance to the round lawn was of approximately 1.20÷1.50 m, therefore used by pedestrians. The interior circular alley surrounded in its turn a small round lawn, ornamentally designed with short plant species. Besides them, also on the inside, we notice two fir trees, set diametrically opposite, on a direction perpendicular to the landscaping's axis. The access alley seems to be gravelled and slightly raised from the level of the vegetation beds, so that rainwater could be easily removed from the stepping surface. We notice in this image the exposure of the northern elevation as a perspective end of the access alley; tall vegetation is found only starting with the manor house's corner towers.

Although still existing at present, the round lawn has a less elaborate design, which is also less relevant for the proper perception of the manor house along the access alley (Photos 7 and 12). Practically, the tall vegetation that populates it hides the manor house's northern elevation almost entirely, which, instead of being a perspective end and perceived frontally, is discovered only from one of the bifurcations of the access alley, from the side. The perspective end along the alley consists of, this time, the round lawn's vegetation itself. Its design is also simplified, being defined by two concentric rows of thuja and the axial walkway. Still, in this formula, the entrance to the round lawn seems to have lost its purpose, since only crossing it is possible, the rest of the space being without a configuration that would urge to walk or sit. The access alley from the village road down to the manor house is currently paved with large concrete slabs.

The entrance to the manor house is placed in the axis of the northern elevation. The entrance to the north-eastern corner tower seems to have been created by the alteration of a former window, as the shape of its frame is still legible. Currently, the western elevation also houses secondary entrances at ground floor level.

The manor house and its relationship with the landscape design

■ Both the 1st and 2nd Military Surveys (1763-1787, respectively 1806-1869) (Figures 2 and 3) show the manor house through its quasi-rectangular layout, with a cropped centre¹¹ and

10 Buxus or privet, as species used locally for the creation of geometrically trimmed hedges, could have also been used for this one.

11 Although such a representation could lead us to believe it was an inner courtyard, the small dimensions of the building would not have permitted the existence of such a courtyard.

with the four corners prominently marked. While the 1st Military Survey also shows a round enclosure surrounding the manor house and thus separating it from the surrounding terrain, in the 2nd Military Survey the mentioned enclosure disappears, thus creating the premises for a relationship between the residence and its vicinity.

The 3rd Military Survey of Austro-Hungary, as well as the Mapping of the Kingdom of Hungary (both from 1869-1887) (Figures 4 and 5), show, exceptionally,¹² the manor house as a symbolic elevation. By their schematic character, none of these elevations can be expected to suggest anything of the three-dimensional reality.

As seen in photographs and postcards from the end of the 19th and beginning of the 20th century, and as seen today (Photos 3, 6-8), the manor house is formed of basement, ground and upper floors, with a layout derived from a square, on whose north-western and north-eastern corners towers are attached, both also having square layouts, and with the volume of the superposed loggias on the southern side, jutting out on the western and eastern sides.

The two superposed loggias, extremely large, constitute the manor house's most spectacular device by which it relates with the surroundings. If by the manor house's dominant position, at the lip of the bank of Târnava Mică River, the conditions for a preferential orientation of the perspective on the river and its valley is already created, the creation of the loggias provides definitely spaces from where the landscape can be admired, but which allow nevertheless, in parallel, the carrying out of domestic activities. As a postcard from the end of the 19th or the beginning of the 20th century shows (Photo 5), the upper floor loggia was furnished, having the appearance of an exterior living room.

A secondary device for the relationship with the exterior is found on the eastern elevation, as a small covered balcony, opening on the planted lawn in front of it (Photo 11). The small dimensions of the balcony suggest that it might have been used as a secluded place, possibly for the observation of the park by a person, at most two.

There are no other devices for the relationship of the manor house with the exterior.

Landscape design¹³

■ None of the available historical surveys show concrete landscape design elements of the land belonging to the castle.

¹² Compared with the other buildings of the settlement, represented with their plan contour.

¹³ Taking into account the specifics of landscape architecture and of the elements with which it works, for the study of historical park landscaping we consider the following aspects to be of interest: the style of the park's landscaping; the delimitation of the areas with different characters; the compositional principles of the design; the placement of circulation routes, their hierarchy, and the treatment of the stepping surfaces; the placement of the vegetation, the height of the specimens and species used; the presence of ornamental buildings, of ornamental objects, and of outdoor furniture.

■ **Foto 8.** Fațada sudică a castelului, cu cele două logii suprapuse, privită de pe țărmul Târnavei Mici © Andreea MILEA, 2006

■ **Photo 8.** The southern elevation of the manor house, with the two superposed loggias, seen from the banks of the Târnava Mică River © Andreea MILEA, 2006

Așa cum apare în fotografiile și ilustrate de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, și așa cum îl vedem astăzi (foto 3, 6-8), castelul se desfășoară pe subsol, parter și etaj, cu un plan derivat dintr-un pătrat, pe ale cărui colțuri nord-vestic și nord-estic este atașat câte un turn cu plan de asemenea pătrat, și pe a cărui latură sudică este atașat volumul logiilor suprapuse, ieșind în rezalit pe laturile vestică și estică.

Cele două logii suprapuse, extrem de ample, constituie dispozitivul cel mai spectaculos de relaționare a castelului cu anturajul. Dacă prin poziția dominantă a castelului, la buza țărmului Târnavei Mici, sunt create deja condițiile unei orientări preferențiale a perspectivei către râu și valea sa, crearea logiilor pune în mod concret la dispoziție spații din care peisajul să poate fi admirat, dar care să permită, totuși, desfășurarea în paralel a activităților domestice. Așa cum o ilustrată de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea o arată (foto 5), logia catului superior era mobilată, având aspectul unei camere de zi exterioare.

Un dispozitiv secundar de relaționare cu exteriorul găsim pe fațada estică, sub forma unui mic balcon acoperit, orientat spre peluza plantată din dreptul său (foto 11). Dimensiunile mici ale balconului sugerează că el ar fi putut fi folosit ca un loc retras, de posibilă observare a parcului, de către o persoană, cel mult două.

Alte dispozitive deosebite de relaționare cu exteriorul nu sunt prevăzute.

Amenajarea exterioară¹³

■ Niciuna din cartările istorice de care dispunem nu prezintă amenajări exterioare concrete pe terenul aferent castelului.

¹³ Luând în considerare specificul arhitecturii peisagere și a elementelor cu care ea lucrează, pentru studiul amenajărilor parcurilor istorice considerăm că sunt de interes următoarele aspecte: stilul amenajării parcului; delimitarea zonelor cu caracter diferit; principiile compoziționale la care s-a recurs în amenajare; dispunerea traseelor de circulație, ierarhia acestora și tratarea suprafeței de călcare; dispunerea vegetației, înălțimea exemplarelor vegetale și speciile întrebuintate; prezența construcțiilor ornamentale, a obiectelor ornamentale și a mobilierului de parc.

■ **Foto 9.** Valea Târnavei Mici, privită din dreptul fațadei sudice a castelului; pe țârmul opus, înspre sud, se desfășoară o pădurice © Andreea MILEA, 2006

■ **Photo 9.** Târnava Mică River Valley, seen from the area in front of the southern elevation of the manor house; on the opposite bank, to the south, there is a grove © Andreea MILEA, 2006

Incinta circulară reprezentată în prima ridicare topografică militară a Imperiului Habsburgic (fig. 2) cuprinde, alături de clădirea castelului, încă trei construcții mici, probabil anexe. Spațiul dintre construcții nu este diferențiat grafic. În ceea ce privește amenajarea exterioară, pe cea de-a doua și cea de-a treia ridicare topografică militară, precum și pe cartarea Regatului Maghiar (fig. 3-5) figurează doar taluzul care coboară la Târnava Mică, taluz a cărui configurație a fost descrisă mai pe larg în *Relief local și dispunerea elementelor majore*. Oricum, acest taluz, chiar dacă ajustat, provine din alcătuirea naturală a țârmului râului.

Fotografiile și ilustrate de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea ne prezintă aspecte de amenajare formală ale unui parc de factură mixtă,¹⁴ cu dispuneri geometrice, controlate, în definirea zonei nordice de acces, respectiv cu dispuneri libere pentru suprafețele desfășurate la sud și est de castel, cu o bună orientare spre Târnava Mică și în directă legătură cu aceasta.

Astfel, o primă fotografie de epocă¹⁵ (foto 3) prezintă amenajarea zonei nordice, de acces la castel, deja detaliată la *Amenajările de acces*. Reamintim existența unui ax compozițional de simetrie, atât al volumului castelului și desenului fațadelor nordică și sudică, cât și al amenajărilor exterioare în această zonă, amenajări cu caracter geometric, cele libere desfășurându-se la vest și la est, din dreptul turnurilor de colț ale castelului.

O a doua fotografie de epocă (foto 4) surprinde zona imediat învecinată fațadei sudice a castelului. O alee de pământ pare să fie condusă de-a lungul acestei fațade, dar și înspre Târnava Mică. Se observă de asemenea existența unei urne, posibil de piatră, de dimensiuni relativ mari, pentru plante ornamentale, dar și o piesă de dimensiuni mai mici, asemănătoare unui scaun de grădină. Întrucât aceste obiecte de mobilare nu se află în poziții semnificative pentru compoziția amenajării exterioare, ci mai degrabă în poziții comune, putem presupune că nu reprezentau piese unice și că astfel de obiecte s-ar mai fi putut regăsi în cadrul amenajării. Tufișuri

The circular enclosure shown in the 1st Military Survey of the Habsburg Empire (Figure 2) encircles, along with the manor house, other three small buildings, probably outbuildings. The space between them is not differentiated graphically. Regarding landscaping, the 2nd and 3rd Military Surveys, as well as the Mapping of the Kingdom of Hungary (Figures 3-5) only show the embankment descending to the Târnava Mică River, the configuration of which was described more fully in *Local relief and the placement of major elements*. In any case, this embankment, even if landscaped, comes from the natural formation of the riverbank.

Photographs and postcards from the end of the 19th and beginning of the 20th century show landscaping aspects belonging to a mixed style park¹⁴, with geometric, controlled placements in the definition of the northern access area, respectively with free placements for the areas to the south and east of the manor house, with a good orientation toward the Târnava Mică River and directly connected to it.

Thus, a first period photograph¹⁵ (Photo 3) shows the landscaping of the northern area, of the access to the manor house, already detailed in *Access elements*. We remind of the presence of a compositional symmetry axis, regarding the manor house's volume, as well as the northern and southern elevations, but also of the landscaping elements found in this area, with a geometric style, the free ones unfolding to the west and east, in front of the manor house's corner towers.

A second period photograph (Photo 4) illustrates the area next to the manor house's southern elevation. An earth alley seems to lead along the elevation, but also toward the Târnava Mică River. A relatively large urn, possibly made of stone, for ornamental plants can also be observed, but also a smaller piece, resembling a garden chair. As these objects are not found in positions that would be significant for the composition of the landscape design, but in rather common positions, we may assume that they were not unique pieces and that such objects could have been found within the landscaping. Border hedges, deciduous and also coniferous trees can be seen in the picture.

A third period postcard (Photo 5) shows the space of the upper floor loggia, already discussed in *The manor house and its relationship with the exterior design*. We remind of the privileged position of the loggias as observation points for the Târnava Mică Valley and of the whole land to the south. The postcard shows that at the time the parapet was used entirely as support for linear pots for ornamental plants.

¹⁴ For a more comprehensive description of the characteristics of mixed landscape design style, see the publication of Ana-Felicia ILIESCU (2003, 64).

¹⁵ Without being able to establish a chronological succession of the presented period photographs and postcards, the order of their presentation follows the logical succession of passing through the space.

¹⁴ Pentru descrierea cuprinzătoare a caracteristicilor stilului mixt de amenajare peisagistică, a se vedea publicația lui Ana-Felicia ILIESCU (2003, 64).

¹⁵ Fără a putea stabili o succesiune cronologică a fotografiilor și ilustratelor de epocă prezentate, ordinea expunerii lor urmărește mai degrabă succesiunea logică a parcurgerii spațiului.

■ **Foto 10.** *Salcâm monumental pe peluza desfășurată la est de castel* © Andreea MILEA, 2006
■ **Photo 10.** *Monumental acacia tree on the manor house's eastern lawn*
© Andreea MILEA, 2006

■ **Foto 11.** *Balcon acoperit, la etajul fațadei estice a castelului* © Andreea MILEA, 2006
■ **Photo 11.** *Covered balcony at the upper floor of the manor house's eastern elevation*
© Andreea MILEA, 2006

A fourth period postcard (Photo 6) shows the manor house and the park seen from the banks of the Târnava Mică River. We notice the free placements, lacking in geometric rigour, of the vegetation: shrubs lining the bank of the Târnava Mică, scattered ornamental specimens on the embankment, somewhat more consistent linings of ornamental shrubs along the manor house's eastern elevation, and, as much as

de bordură, arbori foioși dar și conifere se întrevăd de asemenea în această imagine.

O a treia ilustrată de epocă (foto 5) prezintă spațiul logiei etajului, discutat deja la *Castelul și relația lui cu amenajările exterioare*. Reamintim poziția privilegiată a logiilor ca puncte de observare a văii Târnavei Mici și a întregului ținut spre sud. Ilustrata ne arată că în epocă parapetul logiei era folosit integral ca suport al unor jardiniere lineare pentru mici plante ornamentale.

O a patra ilustrată de epocă (foto 6) înfățișează castelul și parcul privite de pe țărmul Târnavei Mici. Observăm dispunerile libere, lipsite de rigoare geometrică ale vegetației: tufe mărginină țărmul Târnavei Mici, exemplare ornamentale mărunte răzlețite pe taluz, alinieri ceva mai consistente de tufe ornamentale de-a lungul fațadei estice a castelului și, atât cât cuprinde imaginea, un exemplar arborescent foios monumental. Taluzul sudic și peluza estică par să fie îmbrăcate în iarbă. O alee este condusă aproximativ în paralel cu fațada sudică a castelului, coborând apoi în diagonală taluzul, spre Târnava Mică.

La ora actuală, amenajările exterioare sunt cvasi-inexistente. Zona de acces, deja detaliată la *Amenajările de acces*, este singura care păstrează aparența unor dispuneri controlate (foto 7, 12). Taluzul sudic și-a pierdut amenajările, primind în schimb o terasă betonată (foto 8). Țărmul Târnavei Mici este în continuare populat cu tufe, în dispuneri naturale (foto 9). Peluza estică este dominată de un salcâm monumental care, după poziție, ar putea fi asimilat arborelui vizibil în ultima imagine de epocă discutată (foto 10); alături de el se regăsesc tufe răzlețe, crescute sălbatic (foto 11).

Concluzie

■ Ansamblul castelului Bethlen din Sânmiclăuș, fie că este vorba de clădirea castelului, fie că este vorba de parc, se află într-o stare avansată de degradare. Dincolo de neajunsurile inerente neîntreținerii, cu expunerea castelului la agresivitatea factorilor naturali și la toate degradările care decurg de aici, factorul uman pare să fi avut un rol consistent la crearea acestei stări, prin vandalizare. Cât despre parc, putem spune că, practic, amenajările nu mai există. S-au păstrat: aleea de acces (necesară, fiind singura cale de a ajunge la castel, fie chiar și doar în scopul vandalizării), rondoul (într-o formă de amenajare modificată) în dreptul intrării în castel, și un salcâm monumental pe peluza estică. Taluzul care coboară la Târnava Mică are în prezent o aparență naturală, fără să putem preciza dacă, de fapt, nu ar fi fost așa și în perioada existenței amenajărilor parcului. Putem considera valoroase, de reiterat la o posibilă reconstrucție a parcului, următoarele aspecte: caracterul geometric al amenajărilor zonei de acces, opus caracterului liber al amenajărilor pe restul suprafeței parcului; prezența axului de simetrie în organizarea amenajărilor zonei de acces; expunerea fațadei nordice a castelului ca și capăt de perspectivă de-a lungul aleii de acces (implicând îndepărtarea elementelor care obturează acest capăt de perspectivă); valorificarea perspectivei spre Târnava Mică (atât de pe teren cât și din castel); păstrarea și valorificarea exemplarelor vegetale istorice. Totodată, pe baza documentelor, unele detalii de amenajare pot fi recreate.

Bibliografie/Bibliography

- *** Colecția de ilustrate a Bibliotecii Centrale Universitare Lucian Blaga, Cluj-Napoca. [Postcard collection of the Lucian Blaga Central University Library, Cluj-Napoca.]

■ **Foto 12.** Rondoul plantat, în dreptul intrării în castel, privind înspre nord, la plecarea de pe amplasament © Andreea MILEA, 2006

■ **Photo 12.** Planted round lawn, in front of the manor house's entrance, looking north, at the departure from the site © Andreea MILEA, 2006

- *** Historical Maps of the Habsburg Empire. Mapire. <http://mapire.eu/en/> (accesat în iunie 2016).
- *** Lista Monumentelor Istorice. 2004, 2010, 2015. Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, Institutul Național al Patrimoniului. [List of Historic Buildings. 2004, 2010, 2015. Ministry of Culture and National Heritage, National Institute of Heritage.]
- BIRÓ, József. 1944. *Erdélyi kastélyok*. Budapest: Új Idők Irodalmi Intézet – Singer és Wolfner.
- CHIRA, Cristina. Sânmiclăuș – Bethlen. Monumente Uitate. <http://monumenteuitate.org/ro/monument/91/Sanmiclaus-Bethlen> (accesat în iunie 2016).
- GEREVICH, Tibor. 2003. Erdélyi magyar művészet V. In *Erdély*. Budapest: Arcanum Adatbázis Kft. Publicat original Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1940. <http://mek.oszk.hu/04700/04729/html/25.html> (accesat în iunie 2016).
- ILIESCU, Ana-Felicia. 2003. *Arhitectură peisageră*. București: Editura Ceres.
- MILEA, Andreea. 2012. Grădini istorice din Transilvania: primi pași pentru o cercetare sistematică. Historical Gardens in Transylvania: First Steps for a Systematic Research. *Transsylvania Nostra* 4/2012: 36-44.
- SZABÓ, M. Attila. Dicționar de localități din Transilvania. <http://dictionar.referinte.transindex.ro/index.php?action=betu&betu=l&k&ezd=180&co=roman> (accesat în aprilie 2015).

is included in the image, a monumental deciduous tree specimen. The southern embankment and the eastern lawn seem to be covered in grass. An alley leads approximately parallel to the southern elevation of the manor house, descending then the embankment diagonally, towards the Târnava Mică River.

Currently, exterior design elements are almost non-existent. The access area, already detailed in *Access elements*, is the only one that preserves the appearance of controlled placements (Photos 7 and 12). The southern embankment has lost its landscaping, receiving in exchange a concrete terrace (Photo 8). The bank of the Târnava Mică River is still populated with shrubs, with natural placements (Photo 9). The eastern lawn is dominated by a monumental acacia tree, which, by its position, could be presumed to be the same as the tree visible in the last discussed period image (Photo 10); along it there are scattered bushes, grown wild (Photo 11).

Conclusion

■ The ensemble of the Bethlen Manor House in Sânmiclăuș, whether we talk about the residential building or the park, is in an advanced state of deterioration. Beyond the shortcomings inherent to poor maintenance, with the exposure of the manor house to the aggression of natural factors and all the ensuing degradations, the human factor seems to have had a consistent role in the creation of this state, through vandalism. As for the park, we can say that the design elements have practically disappeared. The following have been preserved: the access alley (necessary, being the only way to reach the manor house, even if only to vandalise it), the round lawn (with a modified design) in front of the entrance to the manor house, and a monumental acacia tree on the eastern lawn. The embankment that descends to the Târnava Mică River currently has a natural appearance, without us being able to state whether, in fact, it was like this when the landscaping was in place. We may consider the following aspects as valuable to reinstate during a possible reconstruction of the park: the geometric character of the access area elements, opposed to the free landscaping of the rest of the park's surface; the presence of the symmetry axis in the layout of the access area elements; the exposure of the northern elevation as perspective end along the access alley (implying the removal of the elements that obstruct this perspective end); the highlighting of the view on the Târnava Mică (both on the site and from the manor house); the preservation and highlighting of the historical tree specimens. Also, some landscaping details can be recreated based on the existing documents.